

**ОЛЕКСІЙ ІВАНОВИЧ
МАРКЕВИЧ**

(1847–1903)

– ЛІТОПИСЕЦЬ ОДЕСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Одесса. Императорскій
университетъ.
Odessa. L'Université
impériale.

Олексій Іванович Маркевич народився **17 березня 1847 р.** у с. Смоші Прилуцького повіту Полтавської губернії. Походив із давнього козацько-старшинського роду Марковичей–Маркевичів, знаменного своїми відомими представниками – діячами науки і культури. Батько – Іван Петрович, корнет у відставці; мати – Л. О. Брежінська, з шляхти Полтавської губернії. Олексій Маркевич пишався своїм родоводом і на протязі всього життя займався збиранням документів та матеріалів з його історії, їх доскональним науковим вивченням, складанням генеалогічного древа свого роду.

Навчався у кількох учбових закладах – першій київській гімназії, Константинопольському межевому інституті у Москві, був вільнослухачем на фізико-математичному факультеті Московського університету, студентом Лицею кн. Безбородька у Ніжині (1867–1868), однак повний курс ніде не закінчив. У 1868–1869 рр. став вільнослухачем історичного відділення історико-філологічного факультету університету в Одесі, який закінчив зі ступенем кандидата (кандидатський півір за темою «О местничестве», грудень 1869 р.). Отримав звання вчителя гімназії та чин колезького асесора (27 грудня 1869 р.), та був призначений у Таганрог.

У 1871 р. його було переведено до Одеси вчителем російської словесності Одеського комерційного училища. У 1870-ті рр. О. І. Маркевич працював у середніх учбових закладах Одеси: Інституті шляхетних дівчат (з березня 1875 – 7 квітня 1876 р.), Маріїнській жіночій гімназії (18 березня 1875 – 1 серпня 1884 р.), у приватних жіночих гімназіях. 27 грудня 1873 р. він отримав чин надвірного радника, а 27 грудня 1877 р. – колезького радника.

Володимир Степанович Іконников (1841–1923) – історик та педагог, професор, у 1877–1880 та у 1883–1887 рр. – декан історико-філологічного факультету Київського університету Св. Володимира. У 1881–1883 рр. – член Ради Колегії Павла Галагана, член Київського товариства старожитностей і мистецтв, товариш Ради голів Київського товариства охорони пам'ятників старовини та мистецтва.

Науковий шлях Олексія Івановича почався з середини 70-х рр. XIX ст. 21 травня 1879 р. у Київському університеті св. Володимира ним була захищена магістерська дисертація «О местничестве». Офіційними опонентами були декан історико-філологічного факультету Київського університету професор **Володимир Степанович Іконников** та професор **В. Б. Антонович**. 25 травня 1879 р. О. І. Маркевича було затверджено магістром російської історії.

У січні 1880 р. Олексій Іванович прочитав дві пробні лекції на історико-філологічному факультеті університету: «Історична критика в працях новітніх російських вчених» (за призначенням факультету) та «Удільна система» (за особистим вибором). 3 жовтня 1880 р. на засіданні ради факультету було заслухано відгук професора Ф. І. Успенського відносно програми курсу лекцій з російської історіографії, представлені О. І. Маркевичем, та прийнято рішення допустити його у якості приват-доцента до читання лекцій.

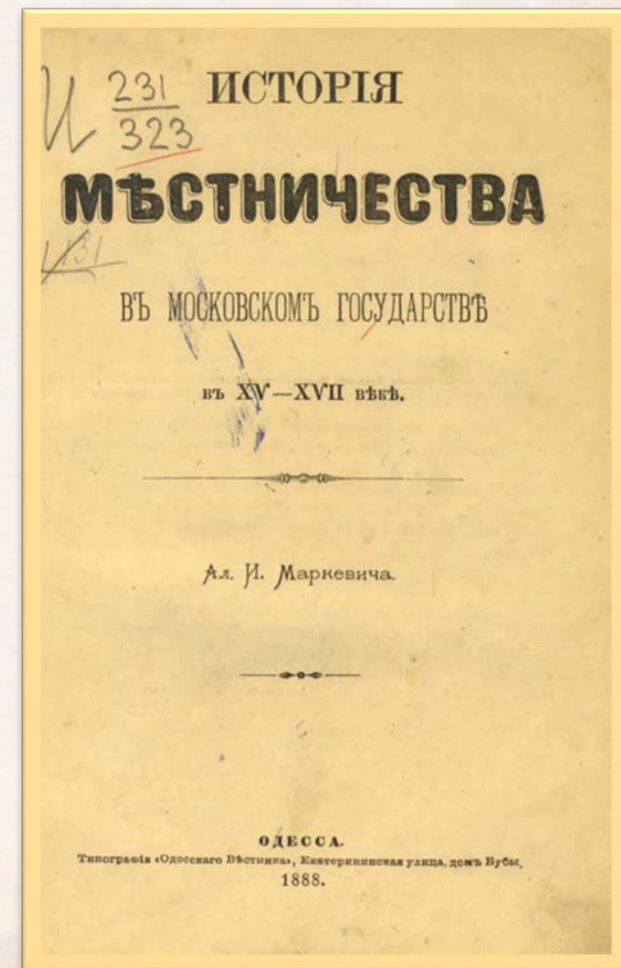
Володимир Боніфатійович Антонович (1834–1908) – історик, археолог, етнограф, археограф; статський радник, доктор наук, професор Київського університету (з 1878), член-кореспондент РАН (з 1901); співорганізатор Київської Громади, член Київського товариства старожитностей і мистецтв.

З осені 1880 р. Олексій Іванович – приват-доцент по кафедрі російської історії Одеського університету. Докторську дисертацію «История местничества в Московском государстве в XV—XVII вв.» він захистив в університеті св. Володимира 28 жовтня 1888 р. О. І. Маркевича було затверджено у ступені доктора російської історії. З 26 жовтня 1889 р. він – екстраординарний, з 20 жовтня 1893 р. – ординарний професор по кафедрі російської історії історико-філологічного факультету.

Ректор та професори ІНУ. 1890-ті роки

История местничества в Московском государстве в XV-XVII веке / А. И. Маркевич. – Одесса : тип. Одес. вестн., 1888. – [2], X, 611, CXLIV с.

У січні 1884 р. О. І. Маркевич був звинувачений у тому, що при читанні лекцій про епоху Олександра І, неповажно відгукнувся про особу імператора. Службове слідство продовжувалось до вересня 1884 р.: Олексій Іванович отримав серйозне попередження, а його учбова діяльність була взята під особистий контроль адміністрації університету. Олексій Іванович був ще на п'ять років залишений приват-доцентом та не призначений у наступний чин у відповідний термін.

Протягом серпня-жовтня 1895 р. О. І. Маркевич перебував під слідством за обвинуваченням у нелегальному провозі крізь австрійсько-російський кордон забороненої літератури. Втручання високопоставлених родичів та знайомих привело до того, що обвинувачення були зняті, а справу закрито. Однак Олексій Іванович був вимушений піти у відставку. 24 грудня 1895 р. його звільнено з університету «згідно з проханням». Йому залишили пенсію у розмірі окладу та право ношення мундира «займаної ним посади ординарного професора», але заборонили виступати з публічними лекціями. Наприкінці 1890-х рр. цю заборону було скасовано, О. І. Маркевич отримав чин дійсного статського радника, але у проханні повернутися до викладацької діяльності в університеті йому було відмовлено.

5 червня 1905 р. Олексій Іванович Маркевич помер від інсульту; 7 червня відбулася панихида та поховання на Другому християнському кладовищі Одеси.

Олексій Іванович ґрунтовно займався розробкою джерелознавчих та історіографічних проблем. Один із розділів його курсу з історіографії був присвячений вивченню історичних джерел. Великого значення Маркевич надавав аналізу давніх літописів, які розглядав не тільки як джерело, а й як історіографічний документ. Особливу увагу він приділяв аналізу «Повісті минулих літ», Київському та Галицько-Волинському літописів, підкреслюючи їх важливість для дослідження давньої історії України. У своїй творчості О. І. Маркевич звертався до вивчення публіцистичних творів XVII ст. як історичного джерела.

О. І. Маркевич опрацьовував не тільки документи державних архівів, а й матеріали приватних зібрань. Археографічні публікації він здійснював окремими виданнями, на сторінках своїх робіт та на шпальтах періодичних видань. Серед опублікованих ним документів переважають актові джерела: законодавчі документи, грамоти, укази, рескрипти, рапорти, ордери, більшість з яких мали дипломатичний та військовий характер.

Велике значення Маркевич надавав нараптивним джерелам – серед них найбільше представлена епістолярія та низька надрукованих усних джерел. Окремо можна виділити опубліковані ним спогади та щоденники.

Переважну більшість історичних документів професор Маркевич опублікував на сторінках «Записок Одесского общества истории и древностей». Решта його археографічних публікацій з'являлась, «Русская старина», «Русский архив», газетах «Одесский вестник», «Новороссийский телеграф», «Одесские новости».

Він вважав, що суб'єктом історичного процесу є народ, народність, що усвідомлюється через такі поняття, як народний дух, народний характер, душа народу. Звідси особлива увага Олексія Івановича до народних звичаїв, побуту, культури, фольклору. Народні пісні сприймалися ним як скарбниця народних думок та відчутті. Разом зі своїми однодумцями та учнями Маркевич збирав по містах і селах фольклорний та етнографічний матеріал.

ЗАПИСКИ
ИМПЕРАТОРСКОГО
ОДЕССКАГО ОБЩЕСТВА
ИСТОРИИ И ДРЕВНОСТЕЙ.

ТОМЪ ЧЕТЫРНАДЦАТЫЙ.

СЪ VI ЛИТОГРАФИРОВАННЫМИ ЛИСТАМИ.

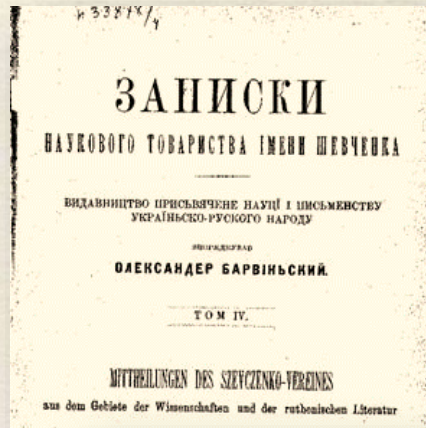
УСТАВЪ
ОДЕССКАГО
ОБЩЕСТВА
ИСТОРИИ И ДРЕВНОСТЕЙ.

Одесса.

Въ Городской Типографіи.

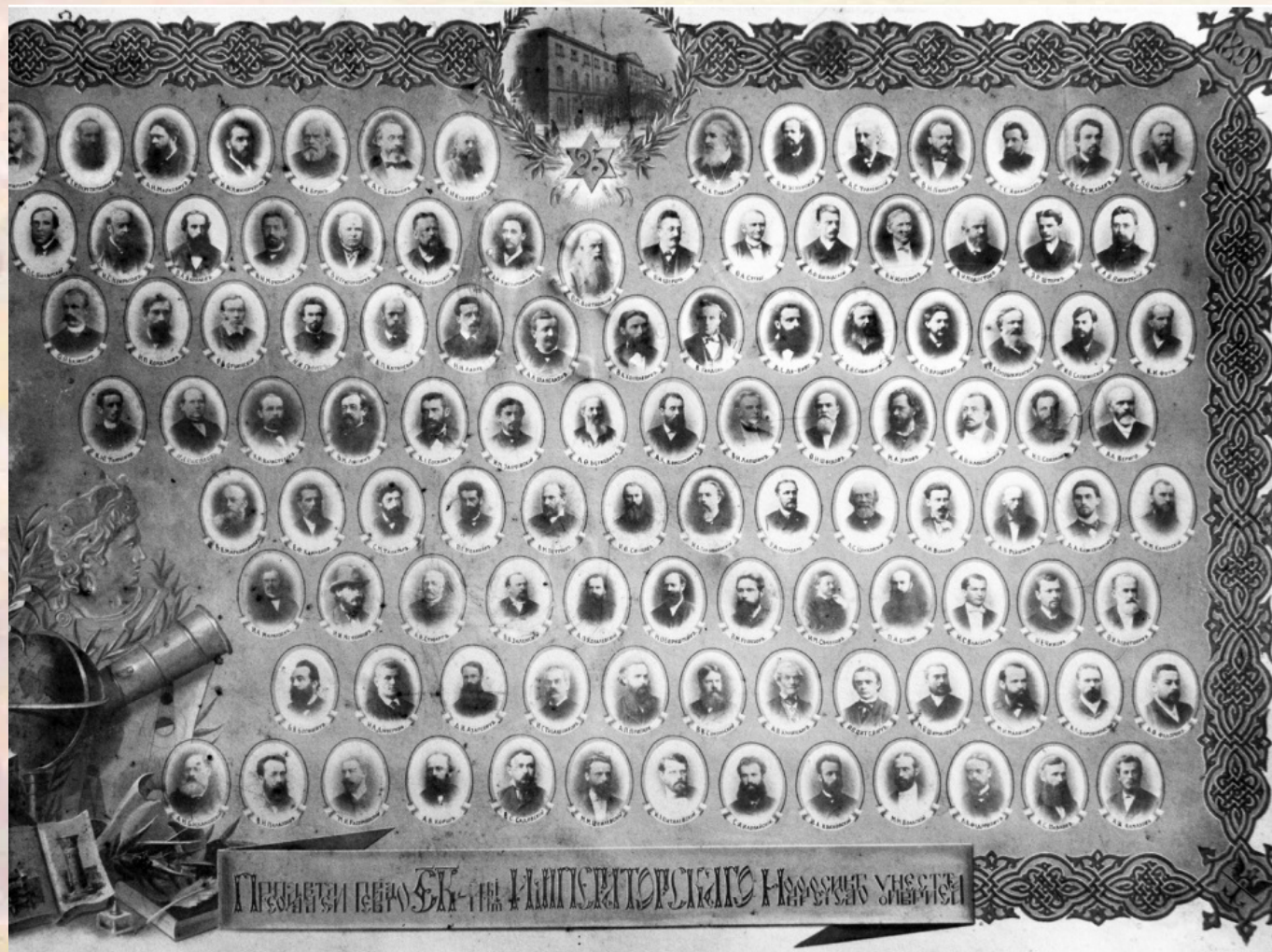
1839.

Олексій Іванович Маркевич був дійсним членом наукових товариств: історії та старожитностей, історико-філологічного при ІНУ, імпл. Російського археологічного, історичного при Санкт-Петербурзькому університеті, Нестора-літописця при університеті св. Володимира, Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка, Одеського слов'янського товариства ім. св. Кирила та Мефодія, Церковно-археологічного при Київській духовній академії; дійсним членом архівних комісій – Таврійської, Нижегородської, Костромської, Воронежської, Катеринос-лавської, дійсним членом Кримсько-Кавказького гірничого клубу та редактором «Записок Кримського горного клуба»; членом Одеського товариства по розбудові дешевих нічних припулків, секретарем Одеського біржового комітету, Одеського комітету торгівлі та мануфактур, почесним членом Херсонської громадської бібліотеки; делегатом 1-го з'їзду солепромисловиків Росії, учасником 10-го з'їзду руських природознавців та лікарів (Київ, 1898), дванадцяти археологічних з'їздів; гласним Одеської міської думи (1901–1903), почесним попечителем Одеського жіночого благодійного товариства, почесним мировим суддею Одеси та ін.

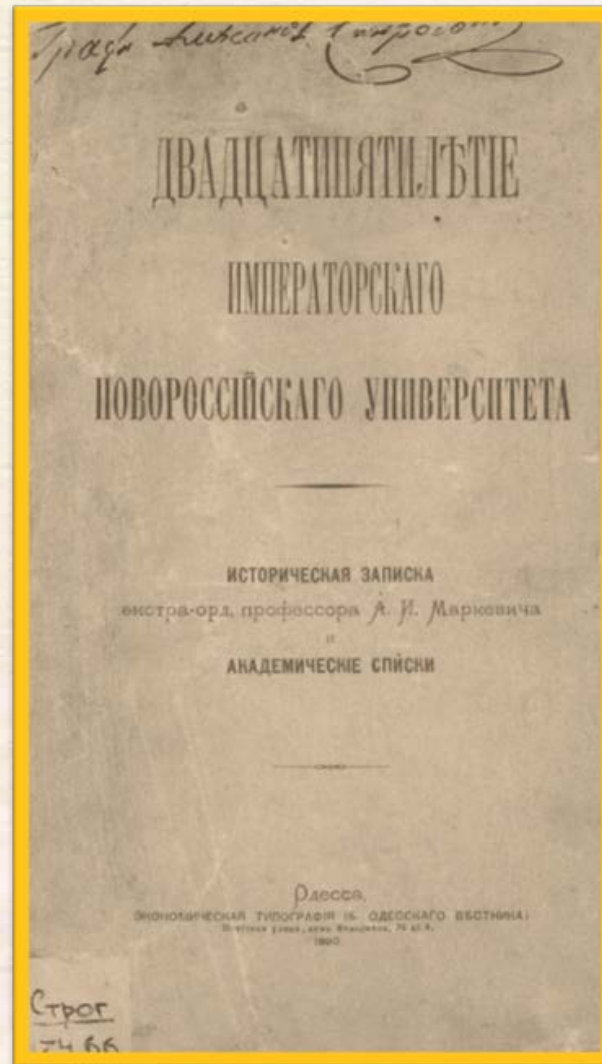
Олексій Іванович був нагороджений орденом св. Станіслава з (1881) та 2 (1895) ступенів; з 27 грудня 1881 р. йому було надано чин статського радника (5 кл.).

Будучи членом Товариства допомоги колишнім вихованцям Рішельєвського ліцею та Одеського університету, він тісно спілкувався з колишніми студентами університету, у тому числі і з головою Товариства – професором математики і ректором **С. П. Ярошенко**, у якого було багато проєктів у рамках діяльності товариства, у тому числі – створення цілого ряду видань з історії університету та ліцею. Так з'явилася на світ монографія «25-річчя Імператорського Новоросійського університету. Історична записка та академічні списки», яка була написана професором О. І. Маркевичем до першого ювілею університету

Ярошенко Семен Петрович (1846-1917) – математик, міський голова Одеси з 2 по 11 травня 1905 рр. У 1868 р. закінчив математичне відділення фізико-математичного факультету ІНУ, ставши першим випускником, удостоєним золотої медалі. З 1881 по 1890 рр. був ректором університету. З 1895 р. С. П. Ярошенко обіймав посаду голови правління громадської організації «Товариства взаємного кредиту». Був гласним Думи протягом двох термінів по чотири роки, в 1905 р. був обраний на третій термін.

Під скромною назвою «історична записка» було видано великий труд, що містить в собі історію самого молодого поді університету країни за перші 25 років його існування. Твір складений головним чином за офіційними документальними джерелами, але оживлений також відомостями приватного характеру. Головними документами про діяльність університету були справжні рукописні протоколи засідань Ради Оеського університету, а також університетські справи, що знаходилися на той час в архіві канцелярії Попечителя Одеського навчального округу. Велика кількість фактичного матеріалу, підкріпленого архівними даними, зробила монографію живою, нестаріючою, яка до теперішнього часу служить настільною книгою для всіх, хто займається історією Alma mater.

Всѣмъ
трудившимся на благо
ИМПЕРАТОРСКАГО
Новороссійскаго Университета
посвящаетъ свое сочиненіе
Авторъ.

Праці Олексія Івановича Маркевича у фондах НБ ОНУ

1. 25-летие Новороссийского университета. Александр Семенович Трачевский / А. И. Маркевич // Зап. ИНУ. – 1890. – Т. 53. – С. 202–203.
2. 25-летие Новороссийского университета. Георгий Емельянович Афанасьев / А. И. Маркевич // Зап. ИНУ. – 1890. – Т. 53. – С. 204–206.
3. А. А. Скальковский (поминки) / А. И. Маркевич. – Одесса : [б. и.], 1900. – С. 175–185.
4. Гоголь в Одессе : произнесено в зале Императорского Новорос. ун-та 17-го марта 1902 г., в день университетских поминок о Гоголе / А. И. Маркевич. – Одесса : Эконом. тип., 1902. – 52 с. – Отд. отт. из журн.: Зап. ИНУ, 1902, т. 88.
5. Город Качибей или Гаджибей – предшественник города Одессы / А. И. Маркевич. – Одесса : Эконом. тип. и литограф., 1894. – 72 с. – Отд. отт. из журн.: Зап. Одес. о-ва ист. и древностей, 1894, т. 17.
6. Граф Иван Павлович Кутайсов / А. И. Маркевич. – Одесса : [б. и.], 1901. – 22 с. – Отд. отт. из журн.: Зап. Одес. о-ва ист. и древностей, 1901, т. 23.
7. Двадцатипятилетие императорского Новороссийского университета : историческая записка / А. И. Маркевич. Академические списки. – Одесса, 1890. – XV, 724, XC с.
8. И. С. Аксаков и его значение : речь, читанная в заседании Славянского благотворительного общества / А. И. Маркевич. – Одесса, 1886. – 18 с. – Отд. отт. из газ.: Одес. вестн., 1886, № 46.
9. История местничества в Московском государстве в XV-XVII веке / А. И. Маркевич. – Одесса : тип. Одес. вестн., 1888. – [2], X, 611, CXLIV с.
10. К вопросу о народах, живших в древнее время в Черномории / А. И. Маркевич. – М. : [б. и.]. – 5 с.
11. Прошлое и настоящее Одессы / сост.: А. И. Кирпичников, А. И. Маркевич. – Одесса : Кирхнер В. В., 1894. – 50 с.

Список використаної літератури

1. Алексей Иванович Маркевич (1847–1903) : биобиблиогр. указ. / ОГУ им. И. И. Мечникова, Науч. б-ка ; сост.: В. В. Самодурова, И. В. Максименко ; науч. ред. и вступ. ст.: Т. Н. Попова ; ред.-библиогр. М. А. Подрезова. – Одесса : Астропринт, 1997. – 150 с. – (Биобиблиография ученых ун-та ; Историки).
2. Гончарук Т. Г. Упорядкування могили українського історика О. І. Маркевича (1847–1903 рр.) в Одесі, як результат взаємодії науковців і громадськості / Т. Г. Гончарук // Чорноморська минувшина. – 2014. – Вип. 9. – С. 115–117.
3. Кушнір В. Г. Українці Одеси: до аналізу етнографічної спадщини О. І. Маркевича / В. Г. Кушнір // Зап. іст. ф-ту / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – 2005. – Вип. 16. – С. 29–34.
4. Линниченко И. А. А.И. Маркевич. Биографические воспоминания и список трудов / И. А. Линниченко. – Одесса : Эконом. тип., 1904. – 48 с.
5. Попова Т. Н. А. И. Маркевич о Новороссийском крае / Т. Н. Попова // Воронцов. сб. – 2010. – Вып. 3. – С. 121–126.
6. Попова Т. Н. Алексей Маркевич / Т. Н. Попова // Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр. на пошану вченого-історика, д-ра іст. наук, проф. Р. Г. Симоненка. – 2003. – Вип. 12 : Визначні постаті української історіографії ХІХ–ХХ ст. – С. 113–152.
7. Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах : из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса : Астропринт, 2007. – 535 с.
8. Попова Т. Н. К биографии А. И. Маркевича / Т. Н. Попова // Проблемы славяноведения. – 2003. – Вып. 5. – С. 93–105.
9. Попова Т. Н. Сюжеты украинской истории и историографии в творчестве А. И. Маркевича (К 100-летию со времени кончины ученого) / Т. Н. Попова // Проблемы славяноведения : сб. науч. ст. и материалов. – 2002. – Вып. 4. – С. 110–121.

10. Самодурова В. В. Олексій Іванович Маркевич – перший літописець Одеського (Новоросійського) університету / В. В. Самодурова // Ювілейна збірка наукових праць, присвячена 150-річчю Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – Одеса : ОНУ, 2015. – С. 31–38.
11. Синявська О. О. Історик О. І. Маркевич. Життя та творчість : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. О. Синявська. – Одеса, 2001. – 20 с.
12. Синявська О. О. Історик Олексій Іванович Маркевич: життя та діяльність : до сторіччя з дня смерті / О. О. Синявська ; відп. ред. З. В. Першина. – Одеса : Астропринт, 2003. – 113 с.
13. Синявська О. О. Історичні погляди О. І. Маркевича / О. О. Синявська // Зап. іст. ф-ту / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – 2001. – Вип. 11. – С. 124–131.
14. Синявська О. О. Маркевич Олексій Іванович (1847-1903) / О. О. Синявська // Одеські історики: енциклопедичне видання / відп. ред.: В. А. Савченко ; Асоц. європ. культури, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Друк. дім, 2009. – Т. 1 : (початок ХІХ – середина ХХ ст.). – С. 226–229.
15. Синявська О. О. Олексій Маркевич – історіограф Одеського університету (до 155-річчя від дня заснування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / О. О. Синявська // Юго-Запад. Одессика. – 2020. – Вип. 29. – С. 210–222.
16. Синявська О. О. Просвітницька діяльність О.І. Маркевича / О. О. Синявська // Зап. іст. ф-ту / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – 2000. – Вип. 10. – С. 171–178.
17. Синявська О. О. Участь О. І. Маркевича у роботі українських наукових товариств у ІІ половині ХІХ - на початку ХХ ст. / О. О. Синявська // Зап. іст. ф-ту / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – 2003. – Вип. 14. – С. 104–113.
18. Шалашна Н. М. До висвітлення постаті маловідомого українського історика Олексія Івановича Маркевича / Н. М. Шалашна // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – 2009. – Вип. 15. – С. 225–230.
19. Шелухин С. А. И. Маркевич. Некролог / С. Шелухин // Киев. старина. – 1903. – № 7/8. – С. 240–244.